

Tres petites grans històries de «La Prote»

Tres persones que van viure part de la seva infantesa al Grup Benèfic expliquen les seves experiències. Abasten tres èpoques diferents: la Guerra Civil 1936-1939, els anys de postguerra i els anys seixanta.

Les vivències d'aquests dos homes i una dona són imprescindibles per tal que no oblidem que, al marge dels records fictici. Però totes tres són històries reals.

Pilar: les colònies infinites

Una petita nota apareguda a la pàgina 4, en l'apartat de «Vida Docente», a *La Vanguardia* del 10 de juny de 1937, informa els pares i mares de la sortida dels nens i nenes acollits al Grup Benèfic [d'Infants] Jean-Jacques Rousseau cap a diferents llocs de la geografia catalana «a fer unes colònies d'estiu» perquè estiguessin allunyats dels perills de la guerra a la ciutat de Barcelona. L'estiu de les colònies es va perllongar indefinidament i no van tornar a Barcelona fins a la primavera del 1939.

Les poblacions a les quals es van dirigir aquests grups de nens i nenes van ser Aiguafreda, el Figaró, Tagamanent i Hostalric. Els llocs exactes, les cases on van romandre, no els coneixem. En aquells moments, en totes les poblacions de la vall del Congost i en altres comarques de Catalunya hi havia nens i nenes desplaçats tant de Catalunya com d'altres parts de l'estat.

La col·locació dels nens i nenes de la Junta en colònies va continuar fins al gener del 1939. Una d'aquestes nenes va ser Pilar Álvarez García, que aleshores tenia sis anys.

La Pilar manté encara una gran vitalitat i tal com ella diu, està decidida a recuperar les «seves vivències», que «no viu com a penes». Per això no ha parat de fer gestions davant la DGAIA (Direcció General d'Atenció a la Infància), que és la institució hereva de la Junta, i a la qual va poder accedir a partir del seu expedient que havia retornat a Catalunya entre «els papers de Salamanca».

I també ha acudit a l'Arxiu Històric del Poblenou, i és així com hem entrat en contacte amb ella.

La Pilar va estar en centres de la Junta de Protecció a la Infància un parell d'anys, a la segona meitat dels anys trenta. Primer en una llar de l'infant, de la qual no recorda el nom (potser la que hi havia al carrer de Roger de Flor, 196?) durant el 1937 (entrant i sortint depenent de les possibilitats de la seva mare) i part del 1938. Després va anar al Grup d'Infants i posteriorment a les colònies, a una casa «senyorial, molt gran i molt maca», que tampoc no sap on era.

Era la més gran de dues germanes òrfenes de pare (mort de tuberculosi), que van arribar de Madrid amb la seva mare a Barcelona com a desplaçades a finals del 1936. Davant les dificultats de la seva mare (que treballava a l'Hospital Clínic) per mantenir-les, van ser ateses per la Junta de Protecció, primer en una llar de l'infant on «hi havia una professora que es deia Carmen» i més tard al Grup Benèfic, d'on recorda «el pa negre i les cues que ella i la seva germana feien per agafar-lo».

I d'aquí va sortir cap no sap on, en un viatge que ja havien fet més de 400 nens i nenes i que va durar gairebé un any. Van anar en un comboi de camions «sentint les bombes», encara que jugant com nens i nenes que eren. A la casa de colònies «dormien al terra al pis de dalt, en estores». Recorda que «allí no sentien les bombes» com a Barcelona.

També ens diu com va viure el final de la guerra quan «la senyoreta ens va dir: ¡ponerse guapos que se ha acabado la guerra!» i que «els van portar, com a les pel·lícules, a una carretera sense asfaltar, i que per allà passaven totes les tropes, i nosaltres amb les banderetes». Després ja no recorda res fins que la van retornar a la seva mare.

En acabar la guerra, van tornar a Madrid i més tard, amb catorze anys, un altre cop a Barcelona, aquesta vegada ja per sempre, on va acabar treballant de peixatera.

Ara està absolutament dedicada a tornar a veure aquells llocs on va passar la seva primera infància. Té molt temps. És vídua i està jubilada. Vol reconstruir la seva vida i posar nom als seus records.

Bautista: lluitar contra la fam

Ser fill dels perdedors era una condemna a l'Espanya dels anys quaranta. Segons les dades oficials, el 1945 la Junta va atendre, observar i avaluar 14.000 menors. I entre el 1940 i el 1945, només l'1,5 % del total de nens provenien de la Delegació Local del Patronato Central de Nuestra Señora de la Merced para la Redención de Penas por el Trabajo. És a dir, que eren fills de presos polítics. Però tot fa pensar que foren molts més.

El Grup Benèfic també acollia nens malalts. A dalt, una de les sales hospitalàries que estava vigilada per monges. Al mig, el pati de la secció d'aïllament dels nens que tenien malalties infeccioses. A sota, un metge amb un nen mentre els altres esperen darrere asseguts. Totes les fotografies són dels anys vint. (ARXIU NAVIONAL DE CATALUNYA. FONS BRANGULÍ)

Bautista Sánchez Granero era un d'ells. I va viure la seva infància a cavall entre el Grup Benèfic i un altre centre de la Junta que es va obrir a Vallvidrera: Nostre Senyora dels Àngels (La Torre). Bautista recorda emocionat com el seu grup (25 nens) va inaugurar La Torre el 1946 i com van anar al «xalet del carrer de Viladomat» a agafar les claus amb el bus que els portava cap allà.

Va néixer a La Mancha, un poble de Conca, i no va conèixer el seu pare fins que ja era gran perquè fou detingut després de la guerra i va passar molts anys a la presó. «Y nos quedamos en el pueblo solos, mi madre, dos hermanas mayores, la Soledad y la María, mi hermano Amós y yo, que era el pequeño. Mis hermanas vinieron a servir a Barcelona y mi madre tenía un hermano aquí, que vivía en Verdún, que les dijo que se vinieran para aquí. Y para aquí nos vinimos con «un mundo» [un bagul] y un colchón.» Era el 1944. Venien amb una carta de recomanació des del «Patronat» de Conca perquè poguessin ser ingressats a Wad-ras.

Als pocs dies d'arribar a Barcelona van anar-hi tots plegats: els dos germans, acompanyats de la mare i la tia. Van arribar al Grup Benèfic agafant el 39 i el 41 (des de Gràcia) i allí es van quedar. Bautista recorda que «se nos cayó todo encima cuando mi madre y mi tía se despidieron de nosotros y me pasé toda la noche llorando». En ingressar els van portar a la infermeria, per fer-los una revisió i «catalogarnos», com diu Bautista.

Recorda que el seu primer menú a Wad-ras va ser en aquesta infermeria i que l'hi van donar les monges: «un empedrado de judías pintas con un puñado de arroz y de postre un poco de pastel». Per poder menjar una mica més va fer-se escolanet de la parròquia del Taulat i així, quan sortia a dos quarts de vuit del matí a ajudar a missa, «me daban un plato de sopa caliente».

Va estar ingressat vuit anys, dels cinc als tretze anys. Es queixa que el règim de visites era molt espatiat: cada dos mesos i tan sols un parell d'hores. Té una memòria prodigiosa pels noms i pels personatges

de l'època. Dels directors que va conèixer recorda «Felipe Arribas Castro, aragonés y un poco duro, y José Manuel García Díez Miralles del Imperial, que era cura y una bellísima persona».

Ens parla de com era l'organització interna del centre, «por Falanges de edad: cuando entramos yo fui a la maternal, a la Falange 16, y mi hermano Amós, que tenía nueve o diez años, fue a la 10. Cuando ibas cumpliendo años pasabas a la siguiente, pero en sentido inverso».

També ens diu: «No tenía ganas de comer, yo estaba flojo (de comer, comías, pero aguachirris, farinetas...), me operaron de anginas y me enviaron a mejorar a La Torre. Allí nos pesaban y controlaban cada día. Porque Wad-ras no era tan sano [...]. Había la Fundación de Can Torras y todo el hollín de las chimeneas nos caía en el patio». Ell va estar-se a La Torre de Vallvidrera gairebé dos anys, dels set als nou, fins que va millorar i va tornar al grup.

Els seus records de La Torre són tendres i diu que allà els educadors i educadores «eran más tranquilos y comprensivos y nos daban rosquillas de harina con azúcar y vasos de calcio, hacíamos clases y había un gimnasio grande».

Mentre que el tracte a Wad-ras era de «más rectitud, porque tocaban el gong, de esos de los chinos, nos levantaban a las 7 de la mañana, bajabamos al patio y en formación cantábamos el *Cara al sol* todos los días. Era como un cuartel, con misa y rosario diarios».

Recorda que anava a les classes de l'escola que hi havia dins del centre i que alguns s'apuntaven al seminari, encara que després, quan ja havien acabat els estudis, «se salían».

I també s'emociona quan ens explica com era quan arribaven els Reis Mags (a la foto de sota, els nens al pati amb els regals dels Reis del 1949) i que sempre portaven els cabells tallats al zero.

I també ens diu, amb una mica de vergonya, que «una vez que cogí paperas y se

me hinchó la cara, y como no comía porque no podía tragar, una señorita me dió un golpe en la cara y acabé unos cuantos días en la enfermería».

Del personal del centre recorda que la majoria era civil. Té bons records de la senyoreta Rosario Ruiz Ruiz. I que només hi havia monges «en la enfermería, la hermana Dolores que era muy alta, y la hermana María, que era más chica y más cariñosa. Había otra que estaba en la cocina, que era la que dirigía, y otra en la lavandería».

«Por allí estábamos siempre en alpargatas pero cuando salíamos a la calle, o hacíamos la comunión, porque allí todos a los siete años hacíamos la primera comunión, estrenábamos otra ropa.»

Els diumenges eren dies de festa «porque comíamos arroz con mejillones que nosotros llamábamos *paella* [...] y nos sacaban en paseo en formación hasta el parque de la Ciudadela, que para nosotros era el parque de los 100 árboles».

«[...] Con 13 años pude salir porque mi padre, que también había venido a Barcelona, después de diez años en el *trullo* estaba en situación de libertad condicional y pudo presentar un papel que nos podía mantener. [...] Mi padre quería que yo fuera sastre, porque le habían matado en la guerra a un hermano que era sastre, y estuve unos años de aprendiz en una sastrería de la plaza del Reloj de Gracia.»

Va passar per molts altres oficis (fins i tot per una etapa de «torero») i finalment va acabar guanyant-se la vida com a taxista.

Aquest home, que té molta memòria i una actitud franca i optimista davant la vida, ha assumit amb tranquil·litat la seva biografia. En valorar els anys que va passar al grup i a La Torre (del 1944 al 1952), diu que «sopesándolo, lo valoro más bien que mal. Mal en el sentido de que te faltaba el calor de los tuyos, pero bien porque entonces nos amoldábamos más que ahora y nos conformábamos, porque el hambre te enseñaba a ser espabilado».

Juan: els últims asilats

Juan va arribar a Barcelona des d'un poble de Múrcia (encara que ell va néixer a Madrid) amb la seva mare, vídua, a principis dels anys seixanta.

Vivien en una pensió en condicions molt dures i al final la seva mare, que no podia fer-se'n càrrec, el va portar a la Junta. Mai no va perdre el contacte amb la seva mare, a qui veia dues vegades a la setmana («si me portaba bien, si no solo una»): els dijous eren fixos, i els dissabtes, si no estava castigat. Recorda que «te ponías contento cuando te avisaban, aunque estuvieras en el cine, de que había llegado tu visita». La seva mare li portava «tres o cuatro bocadillos», dels quals dos o tres eren per a ell i els altres eren per mantenir la seva integritat comprant els favors i la protecció, és a dir pagant els serveis, d'alguns dels *capos* dels grups de nens.

Juan va entrar al grup el 1965, amb deu anys. Ell va viure els darrers moments del grup, que llavors es deia Institut Ramon Albó (IRA) i que va tancar poc després de la seva sortida el 1969.

No té un bon record del menjar. De fet, diu «que aún hoy aborrezco el arroz blanco porque siempre comíamos arroz blanco con algo».

Recorda els noms d'alguns dels educadors: «el Elías, al que le gustaba mucho la fotografía y nos hacía muchas fotos, el Roses, el García, el Pintado, que tenía uno de los dos brazos muy pequeñito, el Royo, el Ferrer de matemáticas, la señorita Pili...». Diu, amb una mica de prevenció, que alguns dels educadors «tenían la mano más larga». I que no li agradava el fet d'haver d'estar sempre tancat i «me escapaba alguna vez para ver a la madre, hasta la pensión de la calle Muntaner [...] y cuando volvía me castigaban, con los brazos en cruz o así [...], pero a mí no me han pegado mucho, porque me portaba bastante bien y estudiaba. ¡Cualquiera no estudiaba!». Però malgrat que no el van pegar gaire «lo pasé muy mal porque pasé de vivir en el pue-

Fotografia dels nens interns a la dècada dels anys quaranta. Al mig, autoritats polítiques i eclesiàstiques fent la salutació feixista en l'acte d'inauguració d'una placa en memòria de Maria Esquerdo, benefactora de la Junta de Protecció de Menors que va ser assassinada durant la Guerra Civil. Aquest mateix dia del 1941 també es va beneir una imatge del Sagrat Cor. A sota, nens uniformats desfilant davant del ministre de Justícia, Esteban Bilbao. (ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA. FONTS BRANGULI)

blo, todo el día en la calle, a estar encerrado». Encara que, en general, valora bé el seu temps a l'Institut, perquè «lo malo es mejor olvidarlo» i sempre era «mejor que estar por la calle dando tumbos».

No recorda que li fessin cap tipus de prova o valoració. El laboratori devia d'estar ja en crisi. El que sí que recorda és que, malgrat que li van programar una extirpació d'angines, «el día que tocaba, nadie me llamó y todavía hoy las mantengo».

Va acabar la primària a les escoles del grup. I després, quan va sortir als catorze anys, va començar a treballar d'aprenent. El darrer curs comptaven els dies que faltaven, com a «la mili», que ell no va haver de fer perquè era fill de vídua.

Ha perdut la relació amb els nois que va conèixer. Va mantenir algun contacte amb alguns fins tres o quatre anys després d'haver sortit, «pero ya no los ha vuelto a ver nunca más». Amb el pas del temps, «he comprendido por qué tuve que ir al centro y he entendido a mi madre, a la que nunca reproché que me metiera». I tampoc no és aquest un tema del qual hagi parlat gaire amb els seus fills.

A dalt, nens del Grup Benèfic carretejant les bótes de la llet en pols de l'ajuda americana. La fotografia és de mitjan anys cinquanta. A sota, a l'esquerra, un grup posant durant una excursió el 1945. L'adult és l'educador Felix Bohigas. Al costat, curses amb cavalls al pati de «La Prote» el 1952.

A dalt, nens berenant al pati durant una Festa Major del Poblenou (fotografia de Gabriel Bohigas). A sota, el pati de «La Prote» i, en primer terme, unes dones amb nens que per la manera d'anar vestides no semblen de la institució. (ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA. FONS BRANGULÍ)